

XENO.HU – Miről szól ez a füzet?

A gyűlöletről, az elutasításról, az idegenellenességről. A füzet címe XENO.HU, ahol a 'xeno' előtag az „idegenre”, a „másra” utal, a xenofóbia szó pedig idegenellenességet, ideggyűlöletet jelent.

Kik ezek az idegenek? A szélsőséges ideológiák gyűlöletének fókuszában egyaránt megtalálható a zsidóság, a cigányság, a feketék, esetenként az arabok, az amerikaiak, a franciák, a románok, a szlovákok, a szerbek, a kínaiak, a homoszexuálisok, az újságírók, a drogosok, a szociológusok, az ateisták, a buddhisták, a tőkésék és a kommunista érzelműek. De megtalálhatók a magyarok is, hiszen az idegenellenességnek, sovinizmusnak éppen úgy nem szab korlátot az államok határa, mint egy súlyos környezeti katasztrófának. A *Blood and Honour Romania (Vér és becsület)* honlap főoldalán például arról lehet szavazni, hogy „kik miatt vannak gondok Romániában”. A szerkesztők által megadott választási lehetőségek: „magyarok”, „cigányok”, „zsidók”, „a kormány”, „a szélsőbal” vagy „a szélsőjobb mozgalmak”.

Maradjunk Magyarországnál. Az idegenellenes ideológia szerint – melynek jellemzője, hogy mindig szélesebb és egyszerűbb összefüggéseket, sőt összeesküvéseket lát a társadalom jelenségei mögött – Magyarországot (és a világot) New Yorkból és/vagy Tel-Avivból (Izrael), és/vagy Moszkvából (Oroszország, a volt Szovjetunió fővárosa), újabban Brüsszelből (az Európai Unió központja) irányítják.

A továbbiakban az előző oldalakon bemutatott szövegekhez, képekhez, honlapokhoz, dalokhoz kívánunk magyarázatot fűzni anélkül, hogy meg lennénk róla győződve, a mi értelmezésünk és magyarázatunk tekinthető az egyedüli igaznak. Kiadványunk semmiképpen sem azokkal az emberekkel szemben kíván ellenszenvet ébreszteni, akik a szélsőséges, idegenellenes, xenofób nézeteket kritikátlanul magukénak vallják vagy terjesztik. A kiadvány maguknak a *nézeteknek üzen hadat* úgy, hogy megkísérli a nyitott és gondolkodó embert immúnissá tenni azokkal szemben.

Rettegji!

A kirekesztést, idegenellenességet gerjesztő beszéd (és írás) talán legfontosabb eszköze a *félelemkeltés*, a látszólagos aggódás a világ sorsáért. Hadd idézzünk néhány sort egy, az ország számos könyvesboltjában kapható könyvből: *„a magyar nemzet rohamosan fogyatkozik, ez nem újdonság. E sorok írójának meggyőződése, hogy megmaradásunk érdekében alapvető: tele kell szülni a Kárpát-medencét magyarokkal! (...) A csökkenő népesség, a kiváló geopolitikai helyzetünk különösen csábító célországgyá tesz minket az Európába bevándorolni szándékozók körében. Ennek veszélyeit csak akkor látjuk meg mindannyian, hogyha az itteni népesség 30%-át már kisebbségek, bevándorlók és menekültek*

teszik ki. Azért az mégis aggasztó jel, hogy Budapesten már létezik önálló kínai negyed...” (Z. Kárpát Dániel).

A szerző amellet, hogy egy egész könyvön át ijesztgeti az olvasót különböző majdan bekövetkező katasztrófák rémképével, egyben annak *látszatát kelti*, hogy nem csak a problémákra hívja fel a figyelmet, de megoldást is kínál. Mi a probléma? A magyar népesség fogyása, de egyben más (távol-keleti) országok népességének rohamos növekedése. A szerző maga is tudja, hogy Magyarország mellett számos európai ország népessége fogy, például Németországé, s ez valóban probléma Európa-szerte. Az egyre idősödő társadalomban egyre kevesebb aktív, munkát vállalni képes ember él, és egyre több olyan időszerű ember, aki már nyugdíjas. (Ez természetesen önmagában nem baj, a nyugati jóléti társadalmak komoly eredménye, hogy az emberi élet időben nem csak hosszabb lett, de az öregkornak nevezett életszakasz megtölthető értelemmel és egészségesebben élhető.) Ezzel szemben a világ fejlődő országainak népessége valóban rohamosan növekszik, ám a fent idézett és a hasonló szövegek mind *etnikai* alapra helyezik a kérdést. Az ilyen szövegek, állíthatjuk, idegenellenesek, mivel nem a probléma igazi okát (éhínség, képzetlenség, szegénység, egészségtelen környezet) elemzik, hanem látványos, a végletekig leegyszerűsített képet

rajzolni a világ jelenségeiről: „fogy a magyar, miközben ellepnek bennünket a sárgák”. Figyelemre méltó Magyarország fekvésének, „kiváló geopolitikai helyzetének” jellemző túlbecsélése, mely Magyarországnak különleges helyet, egyedi jellemzőket tulajdonít a világ más országainak sorában, jöllehet, a bevándorlás, a migráció jószerevével az egész világ problémája – legyenek azok a befogadó vagy a „kibocsátó” országok.

„E sorok írójának meggyőződése, hogy megmaradásunk érdekében alapvető: tele kell szülni a Kárpát-medencét magyarokkal!” – az ilyen leegyszerűsítő gondolatok olyan megfogalmazásúak, hogy azokat mindenki értse, ám éppen a túlegyszerűsítés miatt egyben félreérthetők: kinek a javára vagy rovására kellene „teleszülni” a Kárpát-medencét? Miért pont ezt a földrajzi egységet? (Jól tudjuk, a Kárpát-medencében más országok is találhatóak, más népek is élnek itt.) A „teleszülni” főnévi igenév használata pedig arra utal, hogy a népesség, a nemzet, a család (csak) valamiféle biológiai-faji képződmények, melyek egy a fajok közötti elképzelt versenyben vesztesek és nyertesek csoportjaira osztják a világot.

Westel Trianon!

Egy revizionista honlap *Westel Trianon!* címmel letölthető mobiltelefon-logókat kínál az odalátogatóknak. A Westel Mobil Távközlési Rt. azonban nem akar partner lenni a projektben: „*munkánk során alapvető szerkesztési elvnek tekintjük, hogy olyan operátorlogók nem kerülhetnek ki a 777sms oldal mindenki által látogatható operátorlogó-galériájába, amelyek grafikai megjelenésükben szélsőséges nézeteket tükrözve bárki érzékenységét sérthetik.*” – írja a cég munkatársa.

Az I. világháborút 1920-ban lezáró békeszerződés – mely a győztes antant hatalmak (az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország) és a vesztes

központi hatalmak (a Német Birodalom, az Osztrák–Magyar Monarchia) között jött létre – rendkívül igazságtalan volt. A Párizs melletti *Trianonban* aláírt békemegállapodás nyomán Magyarország területének mintegy kétharmadát, lakosságának egyharmadát elveszítette. Hasonló veszteségeket könyvelhetett el a korabeli Németország is. Az I. világháború, valamint az azt lezáró békeszerződések szinte egyenes következménye lett a II. világháború, „*ez nem béke, ez fegyverszünet húsz évre*” – jelentette ki Foch marsall, a győztes hatalmak egyik képviselője is. „*Ha Németország étvágya és nemzeti büszkesége korábban nem volt kellően kielégítve, most aztán gondosan megtépták. (...) A régi soknemzetiségű államok helyett nemegyszer újak jöttek létre, s ez csak annyi különbséget hozott, hogy megváltozott a kisebbségi helyzet. Addigi elnyomottak elnyomóvá, korábbi uralkodó nemzetek tagjai nemzeti kisebbségi sorsra jutottak. (...) A háborúval és az azt követő békerendszerrel a korábbi ellentmondások tehát nem oldódtak meg, sőt élesebb, vadabb formát öltöttek*” (Berend T. Iván).

Vegyük figyelembe, hogy Magyarország azért is veszítette el területeinek és lakosságának jelentős részét, mert szövetségesei oldalán *elvesztette* a háborút. Ugyanakkor a Trianonban megkötött békeszerződéssel Magyarország számára is lezárult az I. világháború: befejeződött százezrek legyilkolása, az ország a mohácsi csata óta először újra független lett, még ha területeinek jelentős része más országokhoz is került. A békeszerződés leginkább azzal okozta Magyarország tragédiáját, hogy az új politikai, gazdasági, társadalmi és lélektani helyzet a II. világháborúhoz vezetett.

„Ébred már az oroszlán!” – hirdeti egy 150 forintért kapható autómatica. A matrica Nagy-Magyarország alakú, vízszintes piros-fehér (Árpád-sáv) csíkozású, közepében népies virágmotívumok között látható az ébredő oroszlán. Milyen ébredésről is lehet szó? Mit üzennek a matrica készítői az Árpád-sávval? Milyen szimbólum az oroszlán? Mit jelent, mire utal a Nagy-Magyarország-térkép?

Magyarország mind a II. világháború előtt, mind a háború utáni évtizedekben, mind pedig a rendszerváltás óta számos társadalmi-gazdasági problémával küzd. Minden időszaknak megvannak a maga kárvallottjai, a politika és az egész társadalom csak nehezen tud úrrá lenni a nehézségeken. A felsorolt időszakokban sok olyan ember került és kerül hátrányos helyzetbe, aki pedig munkája és tehetsége okán méltányosabb pozíciót tölthetne be a társadalomban. Változtatni nagyon nehéz, a világgazdaság állandóan változó, bonyolult viszonyai közepette a nagy anyagi befektetések, a komoly és jól átgondolt társadalompolitikai intézkedések és az életre szóló egyéni munkaáldozatok sem biztos, hogy meghozzák a várva várt sikert: anyagi jólétet, esélyegyenlőséget, egzisztenciális biztonságot, az egyéni tehetségek kibontakozásával járó alkotói sikereket. Az emberek túlnyomó többsége ezekre vágyik. Az egyén vagy egy csoport számára a kudarokat nehéz és fájó olyan belső okokkal magyarázni, mint a tehetség, a rátermettség, a családi háttér hiánya, könnyebb egy konkrét csoportot vagy egy konkrét történelmi eseményt a sikertelenség okául megnevezni.

Magyarországon többen vannak azok, akik az elmúlt évtizedek vagy a rendszerváltás kárvallottjainak kudarcáért *Trianont*, az I. világháborút lezáró békeszerződést okolják, mely során Magyarország területének kétharmada a szomszéd – a nyertes hatalmak oldalán álló – országokhoz került háborús elégtételként. **Milyen ébredésről van hát szó?** A szomszédos országokkal szembeni harc (újra)kezdéséről? Ezek az országok hasonló történelmi-társadalmi-kulturális helyzetük következtében nagyon hasonló problémákkal küzdenek jelenleg is – maguk is egy politikai-gazdasági rendszerváltás után vannak, s többségük az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt. Ezek az országok kivétel nélkül hasonló diktatórikus rendszerektől szenvedtek az elmúlt évtizedek során, mint Magyarország. A szomszédos országokban a magyar kisebbség sok szenvedésen ment keresztül, ahogyan általában a nemzeti-etnikai kisebbségek mennek keresztül meghurcoltatásokon egy diktatúrában vagy egy gazdaságilag leromlott társadalomban. A szomszédos országok némely polgára élesen támadja a magyar kisebbségi csoportokat és az ottani gondok-bajok okaként őket jelöli meg. Nem emlékeztet-e ez bennünket némely hazai kisebbségi csoportok bűnbaknak való kikiáltására?

Mit üzennek a matrica készítői az Árpád-sávval? A piros-fehér csíkozású „Árpád-sáv”, eredetileg történelmi lobogó a két világháború szélsőjobboldali, *hungarista* mozgalmainak jelképe lett, utalva a magyarság ősi eredetére és arra, hogy a honfoglaló magyarok annak idején az egész Kárpát-medencét ellenőrzésük alá vonták. Napjainkban ennek az egyszerű szimbólumnak a használata félreérthetetlen: Nagy-Magyarországot, a két háború közötti szélsőjobboldali mozgalmakat, az „élettér” kifejezést juttathatja eszünkbe. Az oroszán az erő és a hatalom szimbóluma – számos más nép esetében is. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az oroszán „nemzetközi segítséggel” jutott el hazánkba, a korábbi földrajzi felfedezések, országhatárokon átnyúló, kultúrák közötti kommunikáció híján Magyarországon sohasem tudtuk volna meg, hogy létezik ilyen állat.

EU-tanázia (Európai Unió)

Egyesek szerint ahelyett, hogy Magyarország visszakapná a valaha hozzá tartozó területeket, az ország az Európai Unióhoz csatlakozik. E vélemények szerint az országtól annak ellenére, hogy két világháborút is elveszített, jogtalanul csatoltak el területeket. Vannak olyan vélemények, melyek szerint az országot csak kihasználja majd az unió, csatlakozásunk egy kis csoport előre kiszámított merénylete, mely csak és kizárólag az ő jól felfogott gazdasági érdeküket szolgálja, és Magyarország elveszíti függetlenségét.

„Egyre terjed a felismerés: rosszul járunk, ha belépünk az Európai Unióba. A mintegy 15 éve uralmon lévő politikai garnitúra azonban mindent erre az egy lapra tett fel. Érthető, mert ez logikus folytatása a kiváltságos pozíciókért (helytartói hatalomért és bőséges magánvagyonért) vállalt ügynök-szerep megőrzését célzó gazdacseréknek: 40 éven át a Szovjet Birodalom helytartó-ügynökei, azóta mindmáig a nemzetközi pénzoligarchia kiszolgálói közvetlenül a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank vezénylete alatt, ezt váltaná fel a Brüsszeli Birodalomba való beolvadás, amely – uralkodó politikusaink alapos reményei szerint – tovább biztosítja kiváltságos, élőködő pozíciójukat. Emellett közérdekű szellemi erőfeszítést sem kíván, hiszen továbbra is a Központból kapott utasítások végrehajtása a feladat (megtoldva a közelégedetlenség féken tartásával). Érthető tehát, hogy kormányaink nem bajlódnak jövőkép, nemzeti stratégia kidolgozásával. Ezt az az egyszerű program helyettesíti mindmáig, hogy csatlakozunk az Európai Unióhoz, és akkor majd minden úgy megy, mint a karikacsapás. Nekünk azonban, 9,9 millió magyar állampolgárnak, akik nem

vagyunk benne a »buliban« szembe kell néznünk a kérdéssel: Mi lesz, – ha felismerve nemzeti érdekeinket – a többség ellene szavaz a belépésnek, vagy éppen – az Unión belüli érdekütközések folytán – az ő oldalukról hiúsul meg a belépés. Röviden: mi az EU-csatlakozás alternatívája? Nos, van rá kidolgozott válasz: egy független, semleges, jóléti Magyarország, szociális piacgazdasággal.” – írja egy az Európai Uniót ellenző röpirat.

Az Európai Unió az európai kontinens 15 országának (Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svédország) gazdasági és szociális társulása. A 2004. május 1-jén történő csatlakozás Magyarország, Csehország, Lengyelország, Szlovákia, Szlovénia, Lettország, Litvánia és Észtország számára annak az évtizedes folyamatnak a lezárása, mely során az adott országok az egypártrendszerű diktatúrákból áttértek a szabad piacgazdaságra. Európa szimbolikus egyesítése történik meg ezen a napon. A nyugati országok feltétlenül gesztust tesznek akkor, amikor a volt szocialista országok legtöbbször mintegy „beemelik” soraik közé, ezzel szemben a most csatlakozó országok óriási lépéseket tesznek (és tettek meg az elmúlt mintegy 15 év során) a piacgazdaság, a demokratikus társadalom intézményrendszere, az emberi jogok és az esélyegyenlőség garanciái, a megfelelő infrastruktúra kiépítése terén.

Magyarország elmúlt 15 éve – hasonlóan a többi kelet-közép-európai országhoz – a társadalmi-politikai rendszerváltástól az Európai Unióhoz való csatlakozás gazdasági, jogi és társadalmi lehetőségének megteremtéséig tartó időszak története volt. Az említett rendszerváltás lényege, hogy a magyar társadalom egypártrendszerű, államszocialista, úgynevezett puha diktatúrából néhány év leforgása alatt átlépett azon társadalmak körébe, melyek jellemzője a pluralizmus, a szabad választás és véleménynyilvánítás, valamint gazdasági alapja a szabad piac. Ezen időszak egyik jelképes és fontos lezárása az unióhoz való csatlakozás.

Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően dinamikus társadalmi, gazdasági együttműködés részesévé válik az ország, és olyan jelentős fejlesztési forrásokhoz jutunk, amelyek segítségével Magyarország a minden korábbinál gyorsabb és átfogóbb modernizáció útjára léphet. A modernizáció lényege a gazdasági versenyképesség és a társadalmi igazságosság hagyományosan egymással szemben megfogalmazott igényeinek együttes, egymást erősítő kielégítése. Az Európai Unió bővítése mindenki érdeke.

A bővítéssel jól jár Magyarország, de jól jár az Európai Unió is, hiszen a világméretű politikai és gazdasági versenyben megerősödhet, újabb piacokhoz és viszonylag jól képzett munkaerőhöz juthat. Magyarország és a többi tagjelölt ország csatlakozása hozzájárul az unió

egyik alapelveinek megvalósításához: *Európa újraegyesítése megszünteti a kontinens mesterséges megosztottságát.* Magyarország hangjával gazdagodva az EU hangosabban tud megszólalni a világpolitika színterén, és hatékonyabban tudja befolyásolni a nemzetközi politikai folyamatokat. A magyar piac új fogyasztókat is jelent, és ez új munkahelyeket teremt majd. Csatlakozása után Magyarország hozzájárul az európai szociálpolitika megerősítéséhez, tagsága javítja az unió lehetőségeit a határokon átnyúló olyan problémák megoldásában, mint a szervezett bűnözés, a terrorizmus vagy az illegális bevándorlás. Magyarország kultúrájával, nyelvével, történelmével és regionális ismereteivel gazdagítani fogja az európai nemzetek egymás másságának kölcsönös tiszteletén alapuló unióját.

Régi és új rémeink: globalizáció, kapitalizmus, imperializmus, média

Ha összefoglalását kell adnunk a globalizációt, a szabad piacon alapuló gazdaságot, a pártokon alapuló politikai rendszerek érzellemmel telített kritikájának, akkor a leegyszerűsítés, a különböző témák, érvek összemosása juthat eszünkbe. Elöljáróban meg kell jegyeznünk, hogy természetesen *nem a kritikai megközelítés* az, ami a xenofóbiát gerjeszti, hiszen éppen a kritika, az ellenzéki álláspont, a kétely az, mely a modern világban a hatalom kontrollja, éppen a kritikai gondolkodás az, mely a globalizáció, a piac, a pártok működésének káros hatásait csökkenteni tudja.

Esetünkben éppen a *kritikátlan és irracionális alapú* megközelítésről kell beszélnünk. A modern társadalom intézményrendszereit általában és alapjaiban tagadó nézetek közös jellemzője, hogy a vidéket, a falut – szembeállítva a várossal (leginkább a fővárossal) – magasztalja, idealizálja, s tartja az igazi, eredeti magyarnak/románnak/németnek. Az ilyen nézetek nem új keletűek. Az I. világháború előtt kezdődött az a szellemi irányzat, amely a faluban látta a magyarság megújulásának lehetőségét, a faluban találta meg az (egyébként nagyon szegény sorban élő) parasztság körében a magyarság ideáltípusát, szemben a korhadó-rothadó, *idegenek* lakta és *idegen gondolatoknak helyet adó* várossal.

A szélsőséges ideológiák másik fontos pillére a „szellemi környezetszennyezéstől”, a televízió, a mozi és a bulvárlapok „túlhatalmától” való aggódás. Egyesek szerint a televízióból árad a mocsok és a kulturálisan értéktelen tartalom, a reklámok, a hollywoodi mozifilmek és a valóságshow-k károsak, megszüntetendők. Ezen a ponton találkozunk először a *demagógia* jelenségével. Napjaink televízióműsorai valóban rengeteg felületességet

tartalmazzak, sok esetben olcsó szórakozást és könnyen emészthető információkat nyújtanak. A televíziót azonban *nem kötelező nézni*, helyette lehet olvasni, színházba menni, barátokkal, családdal találkozni, népdalkörbe, zenekarba, nőegyletbe, sportprogramokra járni. Az ember saját döntése, hogy mivel tölti szabadidejét. A reklámok kínálta termékeket nem kötelező megvásárolni, az áruházak polcain éppen úgy megtalálhatók azok a termékek (fogpaszták, mosóporok, élelmiszerek), amelyek a televízió- vagy rádióreklámokban sohasem jelennek meg. Ugyanakkor ha a „silánynak” vagy „veszélyes tartalmúnak” mondott televíziós műsorokat megszüntetnék, rengeteg ember esne el a szórakozás minimális lehetőségétől is, hiszen nem mindenki venne a kezébe egy Dosztojevszkij- vagy Thomas Mann-regényt, ezenfelül pedig nem lehet eldönteni, hogy *mely* műsorokat is kellene leállítani-betiltani, valamint azt, hogy *ki* szüntesse be a „nemzeti kultúrát felhígító” műsorokat. Reklámok nélkül valóban nézhetőbbek és élvezhetőbbek lennének az egész estés nagyjátékfilmek, csak éppen soha nem jutnának el a nézők széles tömegéhez, mert a reklámbevételek híján a televíziótársaságok nem tudnák azokat megvásárolni. Reklámok nélkül a fogyasztó még annyi tájékoztatást sem kapna, mint amennyit most kap az egyes termékekről, és a sport-, a színházi, a zenei események többsége nem tudna létrejönni – támogatók hiányában a belépőjegyek pedig megfizethetlenné válnának.

A média a demokratikus társadalom egyik legfontosabb pillére. A nyilvánosság a társadalom széles rétegei számára láthatóvá teszi a politika világát, és egyben kontrollt biztosít a mindenkori hatalommal szemben. Ez a kontroll sokszor kellemetlen a hatalom gyakorlóinak számára, és persze a problémák láttán-hallatán a hétköznapi embernek alkalmasint olyan érzése támadhat, hogy baj van, hogy a világ kárhozatra jutott. A gazdasági, társadalmi, környezetvédelmi problémák azonban azok leplezése esetén is léteznek. Fontos, hogy magunk dönthetünk, bekapcsoljuk-e a rádiót, a televíziót, fellapozzuk-e az újságot vagy felkeressük-e az internet egyik-másik hírportálját. És az is rajtunk múlik, hogy *melyiket*. Ezért aztán értelmetlen kultúrmocsokról beszélni, hiszen mindenkinek szuverén joga, mit néz, mit hallgat, mit olvas.

A globalizációt, tőkés gazdaságot feltétel nélkül elutasító nézetek másik jellemzője az „önellátó társadalom visszaállításának” hangsúlyozása. A globalizmust, piacgazdaságot, párt alapú politikai rendszert *alapjában* és mindenestül tagadó vélemények a társadalom (vagy inkább a „közösségek”) önellátásában látják a kiutat a globalizáció, a piacgazdaság és a képviselői demokrácia (a pártrendszer) egyébként valós problémáiból. El kell mondanunk tehát, hogy nem arról van szó, hogy ne lennének problémák, kihívások, káros jelenségek,

hanem arról, hogy azok egyetlen csapásra, egyetlen rövid és radikális intézkedéssorozattal nem szüntethetők meg.

Nézzük, milyen a szóban forgó nézetek jövőképe! A gazdasági (és politikai) önellátást a társadalmi problémákra ilyen választ adók úgy képzelik el, hogy a kisközösségek minden számukra szükséges terményt és terméket maguk állítanak elő, esetleg a velük szomszédos közösségekkel cserélnek. Ezen elképzelés megvalósulása esetén Magyarországról valóban hosszú időre eltűnnének az antiglobalisták legfőbb ellenségeit jelentő multinacionális vállalatok (röviden: a multik), ám sorra eltűnnének a következők is: eltűnne számos munkahely, a villamos áram, a víz- és gázszolgáltatás, a mentőszolgálat, a rendőrség, a közoktatás, eltűnnének lassan a közutak. Nem lévén nyomda, számítógép, szövegszerkesztő program, eltűnnének az olyan szélsőséges plakátok, levelezőlapok, CD-k és internetes oldalak is, amelyeket e kiadvány az előző fejezetekben bemutatott.

E nézetek alapja az általános *aggódás*, valamiféle apokaliptikus vízió. A szabad kereskedelmen alapuló piacgazdaságot, a választásokon és pártokon alapuló politikai rendszereket egészében és feltétel nélkül tagadó nézeteket hangoztatókról inkább arra következtet az azokat hallgató, olvasó ember, hogy a sokat emlegetett feszültség és káosz a szerzőkben magukban van, mintsem a világban. Az ilyen nézetek sajátja a fennálló politikai rendszer teljes tagadása, a politika egészének úri huncutságként való beállítása, az a felfogás, hogy a pártok és politikusok csak a felszínen vitáznak egymással, valójában valamiféle titkos összefogás van közöttük, mely az egész társadalmat akarja módszeresen tönkretenni. A szélsőséges globalizmus-, EU-, piacgazdaság-ellenes kiadványok szinte mindegyike valamiféle jól szervezett, előre kimódolt *idegen erőt*, idegen akaratot enged sejteni az egyébként valóban létező negatív társadalmi jelenségek háttérében, amelyeket sohasem mi (magyarok, románok, németek stb.) okozunk, hanem Brüsszel, New York, Tel-Aviv vagy korábban Moszkva.

Magyarok

„*Lusta, de ravasz népség*” – jellemzi a kelet-európaiakat néhány brit bulvárlap. (A Helsingin Sanomat című vezető finn lap londoni tudósítója szerint noha a csatlakozásellenes hangulatot igazából a brit bulvársajtó gerjeszti, az olvasók könnyedén elfogadják a xenofób nézeteket.)

„*Zagyva kelet-európaiak a portyázó hunoknál is rosszabb bandái árasztják majd el az országot*” – írja az egyik brit bulvárlap. Az EU bővítését tavaly még üdvözölték, a brit bulvárlapok idegenellenes kampányának hatására azonban teljesen megváltozott a közhangulat. A közvélemény nyomására a munkaerőpiacot eredetileg nyitva hagyó kormányzat korlátozások bevezetésére kényszerült. Kérdés, hogy milyen gyorsan lehet megváltoztatni, ha lehet egyáltalán, a kelet-európai „márkanév” rossz hangzását – írja a Sanomat. A lap tudósítója szerint azonban Nagy-Britanniának is vigyáznia kell, az idegenellenesség hamar leronthatja az országról kialakult képet. (*Kelet-európai hordáktól féltik Nagy-Britanniát*, Index.hu, 2004. március 24., 10:00.)

Cigányok

A romák iránti előítélet évszázadokra visszatekintő gyökerekből táplálkozik, s benne megmutatkoznak az egész magyar társadalom problémái. Kik a magyarországi cigányok/romák? A romák több hullámban érkeztek Magyarországra, első csoportjaik mintegy 600 éve érték el a Kárpát-medencét. A romák *korántsem alkotnak homogén csoportot*. Mind nyelvileg, mind kulturálisan, de leginkább társadalmilag rendkívül differenciált kisebbségről van szó. Az országban mintegy 600-800 ezer roma ember él. Olyan etnikai csoportról van szó, melynek korábbi, több évszázados elnevezése (cigány) negatív értékítéletet is hordozó jelző, míg újabb keletű neve (roma) egyúttal az egyenjogúság elnyerésének is eszköze. A „cigányútra ment” kifejezés azt a borzasztó érzést írja le, amikor valaki félrenyel, a „cigánymunka” kifejezés pedig a rossz minőségű munka szinonimája. Képzeljük magunkat egy olyan csoport tagjának a mindennapjaiba, mely csoport elnevezéséhez ilyen és hasonló jelentések tapadnak!

Magyarországon 1989–1990-ben politikai-társadalmi-gazdasági rendszerváltás zajlott le. Ennek az időszaknak nem csak nyertesei, de – átmenetileg minden bizonnyal – vesztesei is

vannak. A cigányság legnagyobb része ezen időszak során gazdaságilag, politikailag és emberi jogait tekintve egyfelől igen kiszolgáltatott helyzetbe került, ám a krízist követően lehetősége teremtődött arra, hogy megindulhasson az emancipáció útján, s egyenlő jogú csoporttá válva a későbbiekben létrejöhhessen társadalmi integrációja.

A magyarországi cigányság körében szinte minden olyan társadalmi probléma felüti a fejét, mely a magyar társadalomban is jelen van. Az oktatás terén jellemző, hogy a roma családok túlnyomó részének gyermekei gyengébb minőségű oktatásban részesülnek, mint nem roma társaik. Ez meghatározza esélyeiket a továbbtanulásra, illetve a későbbi munkaerőpiaci részvétel tekintetében. *A romák egészségi állapota kimutathatóan rosszabb*, mint a többségi társadalomé – a rossz lakásviszonyok, az elégtelen és kevésbé változatos táplálkozás, valamint a kisebbségi létből és a velük szembeni általános előítéletekből táplálkozó stressz eredményeként.

Miféle előítéletek tapadnak a romákhoz? Olyan általánosítások, amelyek a legtöbb esetben ellent is mondanak egymásnak. A legfontosabb általánosítás az anyagi helyzettel kapcsolatos: a **szegénység-gazdagság** tengelyére felfűzhető ítéletek csoportjáról van szó. Némelyek szerint **a romák nem szeretnek és nem is akarnak dolgozni**, és ezért szegények.

A rendszerváltás beköszöntével véget ért a teljes foglalkoztatottság időszaka, amikor kötelező volt munkát keresni és munkahelyen elhelyezkedni. A szabadpiaci körülmények között a munkavállalás is szabad lett, így ki-ki lehetősége (tudása, családi-kulturális-anyagi háttere, kapcsolatrendszere) szerint helyezkedett el. A jog betűje ugyan mindenkire azonos módon vonatkozott, ám a lehetőségek terén korántsem volt egyenlőség. Magyarországon nagyon sok ember vesztette el a munkáját, ami leginkább az alacsony iskolai végzettségűeket, valamint azokat az embereket érintette, akik a nagyiparban, az építőiparban és a mezőgazdaságban dolgoztak. Ennek következtében a romák túlnyomó többsége munkanélküli lett, s megfelelő ismeretek és képességek híján nem volt képes alkalmazkodni az új gazdasági-társadalmi viszonyokhoz. A demokráciákban erősen tartja magát az a nézet, mely szerint *mindenki a maga szerencséjének a kovácsa*. Így szelektál a közvélemény a szegények, a munkanélküliek között aszerint, hogy azok „érdemes” vagy „érdemtelen” szegények. Ez utóbbi csoportba sorolhatók a cigányok is, akik tehát a társadalom nagy részének véleménye szerint *önhibájukból* veszítették el állásukat, s nem tudnak újat találni, önhibájukból élnek szegénységben, szűk, nedves, levegőtlen, alacsony komfortfokozatú lakásban. Az érdemtelennek minősített szegénycsoportokra pedig akarva-akaratlanul szüksége van a társadalomnak. Szükségük van rájuk a jobboldali pártoknak, amikor mint bűnbakot mutatják

fel őket olyan társadalmi problémák okaként, melyekkel az adott csoport köszönőviszonyban sincs. Szükségük van az érdemtelen szegényekre a baloldali pártoknak is, hiszen azok szavazóbázist jelenthetnek számukra. Szüksége van rájuk a társadalom egészének, hiszen e csoportok életvitelének minősítésével egyben újra és újra meggyőződhet arról, hogy a maga normarendszere helyes, jó. *„Azok, akik megfelelnek e normáknak, felhasználhatják az érdemtelen szegényeket arra, hogy kiálljanak e normák mellett, s újból meg újból kiharcolják azok társadalmi elismerését és megerősítését. Ha az érdemtelen szegények lustasággal vádolhatók, közvetetten segítenek igazolni a munka éthoszáét; ha csak a csonka család juthat jóléti segélyekhez, ez megerősíti a teljes család polgári ideáljának legitim voltát”* (Herbert J. Gans). Szükség van rájuk gazdasági okokból is amennyiben kielégítik az illegális, ám igen keresett javakat (kábitószer, prostitúció).

A romák által végzett munkák legnagyobb része, ha keresett is, lenézett. Így a zenész hiába tanul és gyakorol gyermekkora óta, hiába dolgozik, munkáját az őt megítélő társadalom az éjszakával, a könnyed és kétes szórakozással köti össze. A **cigány zene** Magyarországon a háború előtti évtizedekben a dzsentrí zenéjévé, az elmúlt évtizedekben pedig gyakorlatilag a giccs szinonimájává vált. A háború után egy cigány ember ilyen keserűen nyilatkozik a zenészmunkáról: *„akárhány szegkovács azért is nem adja a gyerekeit muzsikusként, ha még olyan jó is a füle hozzá, mert nem embernek való bánás az, amit a kocsmában csinálnak velük. A múltban a legalja gádzsó odaköpi a primás homlokára, aztán odaragasztotta a száraz, vagy csak akkor lehetett a cigányé a nagy pénz, ha a vonójával felszedte a földről, vagy bőgőbe beleugrottak, mindegy volt, a cigány jó képet vágott hozzá, legyen meg a vendéguraknak a kedvük, és neki is meglegyen a lóvécskája, mert otthon rovel a hat kis csávó. Ma már nemigen tesznek meg velük ilyeneket.”* (Bartos Tibor gyűjtése).

A romák bűnözők – tartja a közvélekedés. A magyarországi fogvatartottak (azaz börtönbüntetésüket töltők) körében a romák aránya magasabb, mint az összlakosságon belül, azaz a romák felülreprezentáltak a börtönökben. Ennek okai azonban *nem a roma kultúrában* vagy szokásrendszerben, hanem a magyar társadalom szerkezetében, jogrendszerében és szokásaiban keresendők.

Mindenekelőtt nem arról van szó, hogy a bűncselekmények nagyobb részét követik el romák, hanem arról, hogy a nem roma elkövetők nagyobb eséllyel ússzák meg a felelősségre vonást. Az arányokat jelentősen torzítja az, hogy ha két személy lop, akkor a roma inkább lebukik, a nem roma pedig esetleg nem. Konkrét arányokról már csak azért sem beszélhetünk, mert nem tudhatjuk, hogy az ismeretlen elkövetők milyen származásúak. Évente majdnem

félmillió bűncselekmény válik ismertté, az ismertté vált elkövetők száma viszont a másfél százezret sem éri el. A Magyar Helsinki Bizottság kutatása szerint a többségi társadalomhoz tartozó elkövetők sokkal jelentősebb aránya kerül tettenérés következtében a büntetőeljárásba, mint a roma elkövetők. *„Ha nincs rá adat, hogy az elkövető cigány, akkor kevésbé van támpontja a nyomozásnak. Ugyanakkor a roma terheltek nagy százaléka kerül kézre utcai igazoltatás során. A rendőrség rendszeresen állít meg embereket az utcán, méghozzá előszeretettel a szegényebb városrészekben. Ha ilyenkor találnak az igazoltatottnál egy olyan tárgyat, amely »nem illik a képbe«, akkor elkezdik kifaggatni, elszámoltatni. Sok embert könnyű zavarba hozni, a felderítési statisztikát pedig jelentős mértékben javítja, hogy a tömegével igazoltatott emberek közül egyesekről kiderül, hogy bűncselekményt követtek el”* – mondja Kőszeg Ferenc, a bizottság elnöke.

Tudnunk kell azt is, hogy létezik úgynevezett *fehérgalléros* és *kékgalléros* bűnözés, mely elnevezések a különböző társadalmi osztályok angol és amerikai elnevezéséből (közép- és alsó osztály) erednek. Ezek jellemzője, hogy ameddig a néhány ezer forint értékű fa eltulajdonítása az erdőből jól tetten érhető, látványos és a fennálló társadalmi normákkal is élesen szemben álló cselekmény (lopás), addig a többmillió adócsalás (és annak felderítése is) a helyi vagy a szélesebb nyilvánosság kizárásával zajlik, s komoly szakértelemre van szükség ahhoz, hogy megállapíthassák: az adott művelet csalás-e vagy olyan jogszerű eljárás, mely a cég gazdaságos működését segíti. Ez utóbbi (fehérgalléros) bűncselekmény ráadásul megosztja a közvéleményt, ugyanis Magyarországon sokan betyáros vagányságnak tartják az adó be nem fizetését, a bliccelést.

A romák tanulatlanok, buták. Nem kevés pedagógus panaszkodik arra, hogy hiába van megadva a cigány gyermek számára a tanulási lehetőség, nem él azzal, s a család sem serkenti őt a tanulásra. A lehetőséggel elsősorban akkor él az ember, ha vannak távlati tervei, s azokhoz eszközül használja fel például a továbbtanulást mint a felemelkedéshez vezető utat. Számos (nem csak cigány) család él olyan lehetetlen körülmények között, olyan kilátástalan helyzetben (különösen Magyarország aprófalvaiban), hogy a remény sem éledhet fel bennük arra, hogy egyszer kilábalnak a szegénységből, nélkülözésből, betegségből. A falvakban az egyetlen értelmiségi minta jószerével a pedagógus, aki maga sem rendelkezik olyan magas presztízzsel, hogy az vonzó legyen a „felemelkedni szándékozó” családok vagy tanulók számára. Ha pedig valakinek sem arra nincs elvi esélye, hogy milliomos vállalkozó legyen, sem arra, hogy agrármérnök, plébános, falusi pedagógus – akkor miért vágyrna ez utóbbi pozíciók betöltésére? A társadalom olykor azt a vádat fogalmazza meg a roma gyerekek

szüleivel szemben, hogy „azokat nem érdekli a gyerek sorsa, nem járnak szülői értekezletre”.
„Miért nem járnak a szülők szülői értekezletre? Sok esetben az idő hiánya miatt, sokaknak valóban a létfenntartás miatt többet kell dolgozniuk, mint nyolc óra, s nem tudnak eljutni a szülői értekezletre, netán több gyermeküket egyedül nevelik, nem ritka, hogy a szülő több gyermekének egy időben van más-más helyszínen a szülői értekezlet. Az igazi ok azonban a szülők olyanfajta hozzáállása az iskolához, melyet a pedagógus »érdektelenségnek« észlel, míg a szülő tehetetlenségnek él meg. Érdektelenségről nincsen szó, mivel interjúink némelyikében a pedagógus maga is elmondja ugyanazzal a szülővel kapcsolatosan, hogy az nagyon szereti a gyermekét, ahhoz rendkívül ragaszkodik, csak éppen »nem törődik vele«, vagy a szeretetnek »nem lehet kimerülnie márkás ruhák vásárlásában, vagy abban, hogy bejön ide ordítózni« – idézzük interjúalanyainkat. Sokkal inkább szó van arról, hogy a szülő maga nem hisz abban, hogy az iskola mobilitási csatorna lenne, hogy gyermeke a szorgalmas tanulás útján, éveken keresztül tartó egyenletesen jó teljesítménye révén messzebb jutna el, mint ő maga. Sokaknak az iskola saját gyerekkori szorongásait, kudarcélményeit hozza felszínre, a tanárokkal, igazgatóval való beszélgetés nem keveseket feszélyez. Sokan nem értik az iskolában elhangzottakat, az ottani nyelvezet és szabályrendszer idegen, távoli világ számukra” (Ligeti György–Márton Izabella).

Zsidók

Mi az oka a zsidóság iránt évezredek óta meg-megújuló idegenkedésnek és különböző mértékű elutasításnak? A zsidóellenes (antiszemita) vagy egyszerűen elutasító, idegenellenes (xenofób) nézeteket valló emberek? A zsidók maguk? Egyik sem. A jelenségnek bonyolult, de megmagyarázható és feltárható társadalmi, történelmi és lélektani (pszichológiai) okai vannak.

Az **ókorban** a zsidóság elutasítása a zsidók *másságával* szembeni intolerancia következménye volt. Noha más ókori népek iránt is megnyilvánult valamiféle elutasítás, a zsidósággal szembeni türelmetlenséget kiemelte a zsidó vallás egyedi volta: a szilárd egyistenhit, melyből egyébként a későbbi kereszténység egyistenhite is építkezett.

A zsidók *idegenszerűségét* környezetük (a görögök és rómaiak) irritáló élményként élte meg, így a szombat megünneplését, a körülmetélést, a különböző étkezési és imádkozási szokásokat a zsidó vallás komorságának, s egyben a zsidók makacs és konok voltának

tartották. Már az ókorban megfogalmazódott az az *ellenséges általánosítás*, mely szerint a zsidók *elkülönülten* élnek; a köreiken kívül állókkal szemben mindent megengednek maguknak, saját társaikkal viszont a végsőkig összetartanak. (Az ilyen általánosítások [sztereotípiák] jellemzője, hogy az általuk sújtott csoport tagjai közül néhányan alkalmanként – akaratuk ellenére ugyan – maguk is eszerint kezdenek viselkedni.)

A zsidóság jelentős része már a Római Birodalom idején szétszóródott Európa, Észak-Afrika és Ázsia tájain, aminek gazdasági okai voltak: a zsidóság állama, a korabeli Palesztina földje nem tudott megfelelő megélhetési lehetőséget biztosítani. A szétszóródott zsidók többsége kereskedő szakmákra tért át. A korabeli önellátásra berendezkedett társadalmakban szokás szerint az *idegenek* látták el a kereskedelmi feladatokat, így például a föníciaiak, akiknek az írás kialakulását is köszönheti a világ. A zsidó közösségek tagjainak jelentős része – gazdasági és társadalmi okokból – kénytelen volt tehát az olyan képességeket a többséggel szemben jobban fejleszteni, mint a kommunikáció, az empátia, a mozgékonyosság, hogy kereskedői tevékenységében sikeres maradjon. Ez a sok évszázaddal később beköszönő kapitalista társadalmakban előnyt jelentett sok zsidó közösség és egyén számára.

Már utaltunk a zsidóság elkülönülésére, mely pusztán a külső környezet vádja volt e csoporttal szemben. A **középkorban** azonban az elkülönülés megvalósult, hiszen a zsidókat *elkülönítették* a többségtől: nem lehetett földtulajdonuk, csak a városok falain kívül, illetve meghatározott (sokszor falakkal is körbebástyázott) városrészekben belül élhettek.

A **francia forradalom** alapvetően megváltoztatta Európa és később a világ társadalmait: míg korábban az emberek közötti társadalmi s kulturális különbségek szinte megváltoztathatatlanok voltak – a születés és a vérségi kapcsolatok egy életre meghatározták az ember helyét –, addig a polgári társadalomban az emberek szabaddá lettek, s jogilag egyenlők. Ezzel egy időben az állam és a keresztény egyház jogilag elvált egymástól (ezt nevezzük szekularizációnak), s az egyház már nem gyakorolt hatalmat a társadalom egésze felett. Megnőtt az egyéni elhatározás, a kockázatvállalás, a tehetség és az önálló akarat szerepe, aminek következtében a sikerről (felemelkedés) vagy a kudarcról mind inkább az *egyén maga* tehetett, s kevésbé az, hogy hova született, röviden: mindenki a maga szerencséjének a kovácsa lett.

A zsidóság korábban a többségi társadalomtól elkülönítve kellett, hogy éljen, így amellet, hogy csak igen kevésbé részesült annak áldásaiból, egyben a feudális jellegű kötöttségek (a középkorias gazdasági és erkölcsi előítéletek) sem korlátozták őket. Emellet a zsidóság nagyjából városias életformát öltött, *városban* élt, mely település a modern

fejlődés központjává vált. A zsidóság korábban *nem folytathatott* földművelő tevékenységet, ezért a polgári társadalomban nem lehetett más útjuk, mint a kereskedés vagy a szabad (szellemi) foglalkozások űzése. Mindemellett pedig magas volt köreikben az *írastudók* aránya – felesleges magyarázni, miként értékelődött ez fel egy tudásra és kommunikációra alapuló társadalomban. *„Korábbi sajátos társadalmon kívüliségük egyben a veszélyeztetettségérzés forrása is volt, ami arra ösztönözte őket, hogy szüntelenül figyelemmel legyenek minden új eseményre, új eszmére. A modern társadalom megnövekedett dinamizmusa nyomon követéséhez és megértéséhez ez az érzékenység csak kapóra jöhetett. Ugyanez az érzékenység abban is közrehatott, hogy amikor az új igazságtalanságok keletkezése folytán egyesekben megszületett annak a társadalomnak az eszménye, mely az egyenlőséget már nem csupán, mint esélyt, hanem mint bizonyosságot kell, hogy nyújtsa, akkor sok fiatal zsidó értelmiségben támadt rokonszenv a még tökéletesebb, szocialista, kommunista elvek jegyében berendezkedő társadalom megvalósításának programja iránt”* (Csepeli György). Az ellentmondás az, hogy a korabeli antiszemita nézetek egyszerre látták *„a polgári társadalmat voltaképpen létrehívó demokratikus és liberális politikai ideológiák képviselőjét, valamint azt az erőt, mely a polgári társadalom megdöntésére, forradalmi szocialista-kommunista átalakítására törekszik”*. Mindez akár rendkívül ironikus is lehetne, ha nem torkollott volna több millió ember tragédiájába.

„– Nézzétek azokat az alakokat! – kiáltja Fritz. – Azokat a baljós zsidó orrokat! Azokat a tetves szakállakat! Azokat a mocskos, elálló füleket! Nézzétek, hogyan mozgatják a kezüket! Hogyan alkudoznak! És még azt mondják, hogy ezek emberek! – Karl elmeséli, hogyan üzérkednek az áruval, és amikor már van elég pénzük, megválnak piszkos ruháiktól, levágják szakállukat, tetvetlenítik magukat, modern ruhát vesznek fel, és úgy járnak-kelnek, mintha nem is zsidók lennének. Németországban németül beszélnek, és úgy viselkednek, mintha németek lennének.

*Keletről jöttek valaha,
Fillér nélkül, mocskosan, tetvesen.
De néhány év alatt
Jómódra tettek szert.*

*Ma nagyon szépen öltöznek,
Nem akarnak többé zsidók lenni,*

*Ezért tartsd nyitva a szemed, és jegyezd meg:
Aki egyszer zsidó, mindig zsidó!”*

Ez az 1938-ban felvilágosító és ismeretterjesztő célból létrejött szöveg *A mérgecgomba* című füzetben olvasható. Amellett, hogy érezhető az elvakult, gyűlölködő fröcsögés, az írás kiváló ábrázolása a zsidókkal szembeni **modern előítéleteknek**. A modern társadalmi berendezkedés, a kapitalista gazdaság korabeli kárvallottjai számára (némiképp hasonlóan napjaink rendszerváltásának veszteseihez) a vezetés megkísérelt magyarázattal szolgálni, s nem lévén megfelelő szociálpolitikai védőháló és a javak elosztása ismét túlzott igazságtalanságok mentén történt, remek bűnbakként szolgálhattak a zsidók, akik az új helyzetben (a már bemutatott okok miatt) könnyebben és nagyobb ütemben emelkedtek fel a társadalom többi tagjához képest.

Zárszó

Amikor nekiláttunk a trianoni döntéssel, antiszemitizmussal, cigányellenességgel, EU-szkepticizmussal kapcsolatos honlapok, kiadványok felkutatásának, nem gondoltuk, hogy a bőség ekkora zavarával fogunk találkozni. Nem volt könnyű dolgunk elkészíteni ezt az összeállítást, mert meggyőződésünk, hogy világunkban nem létezik abszolút értelemben vett „jó” és „rossz”, nehezen húzható meg a határ „igaz” és „hamis” között.

Nem volt ez másként több ezer éve sem – a fenti gondolat az ókori görög gondolkodók munkájának eredménye. A nyugati (köztük a magyar) társadalmak demokratizálódásával, valamint a technika fejlődésével egyre nő az emberek szabadsága. Példaként hozható az internet, mely meghozta az igazi szólásszabadságot, így azok is szóhoz juthatnak (élhetnek szólásszabadságukkal), akik valójában mások szabadságára törnek. Számunkra a bemutatott honlapok, kiadványok, rendezvények azt sugallják, mintha Európa egy félreeső szegletében néhány (valljuk meg: világtörténelmi távlatokból tekintve jelentéktelennek mondható) ország civakodna-marakodna egymással világviszonylatban jelentéktelen ügyeken. Pedig számtalan kiváló, Magyarországot, az ország és a régió történetét, a kereszténység és a zsidóság elmúlt évszázadait, a magyarországi kisebbségeket bemutató weboldal gazdagítja a világhálót, amelyek valódi nagykövetei hazánknak abba az Európába menet, ahol remélhetőleg a továbbiakban sem lesznek sem valóságos, sem virtuális határok.

A II. világháború okozta világegést követően Európa országai mind intenzívebben tettek és tesznek kísérletet arra, hogy kapcsolataikat javítsák és megerősítsék. Példaértékű erre Németország és Franciaország „egymásra találása”, mely nem csak a II. világháborúnak, hanem egy több száz évig tartó kölcsönös gyűlölködésnek és rombolásnak vetett véget. Az Európai Unióval lehetőség nyílik arra, hogy megszűnjenek az államhatárok a nemzetek között, hogy a munkát végző emberek, a tudás, a kultúra és az eszmék szabad áramlásával elmosódjanak a határok, melyek akár nemzetek tagjait választják el egymástól, s végül lehetőség nyílik arra, hogy a 'xeno', az idegen fogalma ne létezzen többé, hanem a „más” ellenségéből „újdomsággá” szelídülhessen, hogy az előítéleteket és a leegyszerűsítő sztereotípiákat végre az egymás iránti érdeklődés váltsa fel.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- Ambrus Péter: *Dzsumbuj*. Gyorsuló Idő, Magvető Kiadó, Budapest, 1988, 157–175.
- Aronson, Eliott: *A társas lény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- Bartos Tibor (gyűjtés): *Sosem volt Cigányország. Szegkovács történetek*. Európa Kiadó, Budapest, 1958, 40.
- Berend T. Iván: *Válságos évtizedek*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987, 62–63.
- Churchill, Winston: *The Second World War, I. The Gathering Storm*. Mariner Books, New York, 1961, 6.
- Csepeli György: *...és nem is kell hozzá zsidó*. Kozmosz Könyvek, Budapest, 1990.
- Darvas Ágnes–Ferge Zsuzsa–Tausz Katalin: *Küzdelem a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen. 1. kötet*. Esettanulmány Magyarországról, International Labour Office, Budapest, 2002 és Kempf Zita: *A listán kívüliek. Darvas Ágnes és Tausz Katalin kutató a szegénységről*. Magyar Narancs, XVI. évf., 4. szám (2004. január 22.).
- Gans, Herbert J.: *Mire szolgálnak az érdemtelen szegények?*. Esély, 1992/1.
- Giddens, Anthony: *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 157.
- Ligeti György–Márton Izabella: *Jelentés a „Szülők jogainak érvényesülése a közoktatásban” című kutatás eredményeiről*. Készült az Oktatási Jogok Miniszteri Biztosának Hivatala megbízásából. Kurt Lewin Alapítvány, 2002. május.
- Miklósi Gábor: *Cigányellenes-e az igazságszolgáltatás? Kőszeg Ferenc, a Magyar Helsinki Bizottság elnöke egy kutatás eredményeiről*. Magyar Narancs, XVI. évf., 8. szám, (2004. február 19.).
- Sajó András: *A halálbüntetés alkotmányossága*. Gönczöl Katalin–Kerecsi Klára (szerk.): *Deviancia, emberi jogok, garanciák*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 1996, 181–192.
- Voigt Vilmos: *Éljen és virágozzék... (A budapesti május elsejéről)* Budapesti Negyed 3., (1994/1.).

Idézett irodalom

Hiemler, Ernst: *A mérges Gomba*. A mű eredeti címe: *Der Giftpilz*. Stürmverlag, Nürnberg, 1938; rajzolta: Fips.

Z. Kárpát Dániel: *A demokrácia halála*. Masszi Kiadó, Budapest, 2003, 141–142.